

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

AL DEPARTAMENT DE LA PRESIDENCIA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

MANEL PERONA MEDINA, president de l'**ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA** (en endavant ARMHC), amb NIF número G-631 82 133, als efectes de comunicació i notificació en l'apartat de Correus 1001, 08629 de Torrelles de Llobregat, DIC:

Que, dins del termini d'informació pública del projecte de decret per regular les actuacions relatives a les fosses de la guerra civil i la postguerra localitzades a Catalunya, formulo les següents

AL·LEGACIONS

Primera.-

La iniciativa de la Generalitat de Catalunya de regular per Decret els mecanismes per fer possible que els familiars de les víctimes i la societat coneguin els fets relatius a la desaparició forçada de persones durant la Guerra Civil i el període de repressió posterior, limita la seva capacitat d'actuar.

Efectivament, l'actuació per Decret limitarà a la Generalitat de Catalunya a ajustar l'objecte de la regulació administrativa a les habilitacions legals que legitimen els diferents aspectes de la intervenció.

Si no es fa per Llei, si la reparació de les víctimes i dels familiars de les víctimes de violacions als drets humans i de dret internacional humanitari no es constitueix com un dret i un deure de l'Estat, el tractament esporàdic d'alguns dels aspectes que es relacionen amb el problema – com fa el projecte de Decret – serà una font d'insatisfacció.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

La formulació d'una norma de rang reglamentari minva, en gran manera, la capacitat d'actuació en aquesta matèria. La Generalitat de Catalunya ha de plantejar-se si vol emprendre només actuacions esporàdiques, com les que li permetria el Decret que està en tràmit, o bé està seriosament disposada a obrir un procés d'establiment rigorós de la veritat.

L'aprovació d'una llei a nivell estatal permetria declarar els drets de les víctimes, dels familiars de les víctimes i de la societat, en relació amb la desaparició forçada de persones durant la Guerra Civil i la postguerra, i establir les condicions per al seu exercici i avalades per al Parlament de Catalunya i impulsades i aplicades per al Govern de la Generalitat de Catalunya.

Segona.-

En aquestes al·legacions fem nostre el criteri autoritzat de la Sra. Nerea Aparicio, exfuncionària de Nacions Unides i exconsultora de l'Oficina de l'Alt Comissionat de Nacions Unides en Drets Humans a Colòmbia, exposat en el document que acompanyem com a **Annex I**. El resumim seguidament:

1. Donada la predisposició de la Generalitat a emprendre la recerca de la veritat respecte de les persones desaparegudes (que hauria d'ampliar-se a totes les persones desaparegudes i no únicament a les ubicades en les fosses comunes), el Parlament hauria de crear una Comissió de la Veritat que pugui encarar el tema dels desapareguts de la Guerra Civil i del posterior règim franquista de manera integral, per aconseguir la veritat, la justícia i la reparació. La Comissió de la Veritat s'hauria d'encarregar de

- 1) Aclarir amb objectivitat, equitat i imparcialitat les violacions als drets humans i al dret internacional humanitari (article 3 comuna als Convenis de Ginebra) que van ocórrer durant la Guerra Civil i el posterior règim franquista
- 2) Elaborar un informe que contingui els resultats de les investigacions realitzades
- 3) Formular una sèrie de recomanacions sobre la dignificació i memòria de les víctimes. Per a l'establiment d'aquesta Comissió s'haurien de tenir en compte el "*Conjunt de Principis actualitzat per a la protecció i*

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

*la promoció dels drets humans mitjançant la lluita contra la impunitat”
sobretot, els Principis 6 (Establiment i Funció de les Comissions de la
Veritat 7 (Garanties d'independència, imparcialitat i competència) i
Principi 8 (Delimitació del Mandat d'una Comissió)*

2. A l'efecte d'establir què s'entén per persones desaparegudes, caldria acudir el dret internacional dels drets humans i, quin tractament deu donar-se per part de la Generalitat de Catalunya a aquesta greu violació dels drets humans i del dret internacional humanitari (article 3 comuna als Convenis de Ginebra), amb la finalitat de determinar si les mesures contingudes en aquest projecte de decret i els Decrets 288/2000 i 330/2002, sobre indemnitzacions i compensacions (que no són objecte d'estudi en aquest document), podrien ser considerades suficients en la matèria objecte de la regulació.

Segons el paràgraf 2 de l'article 1 de la Declaració de les Nacions Unides sobre la Protecció de totes les Persones contra les Desaparicions Forçades:

“Tot acte de desaparició forçada (...) constitueix una violació de les normes de dret internacional que garanteixen a tot ésser humà, entre d'altres coses, el dret al reconeixement de la seva personalitat jurídica, el dret a la llibertat i seguretat de la seva persona i el dret a no ser sotmès a tortures ni altres penes o tractes cruels, inhumans o degradants. Viola, a més, el dret a la vida o ho posa greument en perill”.

Tant en el Sistema Europeu com en el Sistema Interamericà de Protecció dels Drets Humans, la desaparició forçada constitueix *“una violació múltiple i continuada de nombrosos drets reconeguts”* en els dos instruments, i que els Estats Parts estan obligats a respectar i garantir.

Com ja va assenyalar la Cort Interamericana en la seva primera sentència sobre desaparicions forçades:

“...En la història de la violació dels drets humans, les desaparicions no són una novetat. Però el seu caràcter sistemàtic i reiterat, la seva utilització com una tècnica destinada a produir no només la desaparició mateixa, momentània o permanent, de determinades persones, sinó també un estat generalitzat d'angoixa, inseguretat i temor, ha estat relativament recent. Encara que aquesta pràctica posseeix caràcter més o menys universal, a Amèrica Llatina ha presentat els últims anys una excepcional intensitat.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

El fenomen de les desaparicions constitueix una forma complexa de violació dels drets humans que ha de ser compresa i encarada d'una manera integral..."

L'Estatut de Roma de la Cort Penal Internacional, per part seva, considera la desaparició forçada de persones com un crim de lesa humanitat, quan es comet com a part un atac generalitzat o sistemàtic contra una població civil i amb coneixement de l'esmentat atac. Segons aquest Estatut, s'entén per desaparició forçada de persones:

"...la confiscació, la detenció o el segrest de persones per un Estat o una organització política, o amb la seva autorització, suport o aquiescència, seguit de la negativa a informar sobre la privació de llibertat o donar informació sobre la sort o el parador d'aquestes persones, amb la intenció de deixar-les fora de l'empara de la llei per un període prolongat".

En el Sistema Inter-Americà de Protecció dels Drets Humans, la Cort Inter-Americana ha sostingut que encara que pugui demostrar-se que la privació de llibertat i la mort d'una persona es van produir en una data determinada, al tractar-se d'una desaparició forçada, les conseqüències d'aquest fet i per tant la responsabilitat de l'Estat, es prolonguen fins que l'esmentada mort es posa en coneixement dels familiars de la víctima. En aquest mateix sentit, el Grup de Treball de les Nacions Unides sobre Desaparicions Forçades o Involuntàries al realitzar un comentari general a l'article 17 de la Declaració sobre Desaparició Forçada de Persones va assenyalar que el seu propòsit i abast general és:

"..., garantir unes condicions que els responsables dels actes que constitueixen desaparicions forçades compadeixin davant la justícia, amb una interpretació restrictiva de la prescripció (...) La definició de "delicte permanent" (par.. 1) té una importància decisiva per determinar les responsabilitats de les autoritats de l'Estat. A més, aquest article imposa unes condicions molt restrictives. La seva finalitat és impedir que els autors d'actes criminals s'aprofitin de la prescripció. Pot interpretar-se en el sentit de limitar els avantatges de la prescripció per als autors d'aquests actes criminals. Alhora, com els codis penals de molts països estableixen la prescripció de diversos delictes, el paràgraf 2 disposa que la prescripció se suspendrà quan els recursos previstos a l'article 2 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics ja no siguin eficaços. El Pacte es refereix en particular a la possibilitat d'"interposar un recurs efectiu" quan la violació dels drets humans "hagués estat comesa per persones que actuaven en exercici de les seves funcions oficials"

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

I és que tots els Estats han d'assegurar el dret de tota persona a denunciar una desaparició forçada davant una *“autoritat estatal competent i independent, la qual procedirà d'immediat a fer una investigació exhaustiva i imparcial”*. L'obligació d'investigar de l'Estat comença quan es disposi d'informació sobre una desaparició, encara que no s'hagi presentat una denúncia formal, *“sempre*

que hagi motius raonables per creure que una persona ha estat objecte de desaparició forçada”.

“El deure d'investigar fets d'aquest gènere subsisteix mentre es mantingui la incertesa sobre la sort final de la persona desapareguda. Fins i tot suposat que circumstàncies legítimes de l'ordre jurídic intern no permetessin aplicar les sancions corresponents als qui siguin

individualment responsables de delictes d'aquesta naturalesa, el dret dels familiars de la víctima de conèixer quin va ser el destí d'aquesta i, en el seu cas, on es troben les seves restes, representa una justa expectativa que l'Estat ha de satisfer amb els mitjans al seu abast”

“(…)Segons el principi de Dret internacional de la identitat o continuïtat de l'Estat, la responsabilitat subsisteix amb independència dels canvis de govern en el transcurs del temps i, concretament, entre el moment en què es comet el fet il·lícit que genera la responsabilitat i aquell en què ella és declarada. L'anterior és vàlid també al camp dels drets humans encara que, des d'un punt de vista ètic o polític, l'actitud del nou govern sigui molt més respectuosa d'aquests drets que la que tenia el govern en l'època en la qual les violacions es van produir”

En aquest sentit, convé tenir en compte que l'obligació d'investigar violacions a drets humans, i entre elles la desaparició forçada de persones, és una obligació de mitjà o comportament i no de resultat:

“En certes circumstàncies pot resultar difícil la investigació de fets que atemptin contra drets de la persona. La d'investigar és, com la de prevenir, una obligació de mitjà o comportament que no és incompleta pel sol fet que la investigació no produeixi un resultat satisfactori. No obstant això, deu emprendre's amb serietat i no com una simple formalitat condemnada per endavant a ser infructuosa. Ha de tenir un sentit i ser assumida per l'Estat com un deure jurídic propi i no com una simple gestió d'interessos particulars, que depengui de la iniciativa processal de la víctima o dels seus familiars o de l'aportació privada d'elements

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

probatoris, sense que l'autoritat pública busqui efectivament la veritat. Aquesta apreciació és vàlida qualsevol sigui l'agent al qual pugui eventualment atribuir-se la violació, fins i tot els particulars, doncs, si els seus fets no són investigats amb serietat, resultarien, en certa manera, auxiliats pel poder públic, el que comprometria la responsabilitat internacional de l'Estat".

3. Una de les principals conseqüències del crim de desaparició forçada és la incertesa per als familiars de les víctimes sobre el destí i parador dels seus éssers estimats, i la impossibilitat de donar sepultura digna a les seves restes. En tant l'Estat no investigui i informi sobre les circumstàncies de la desaparició i el lloc on es troben les restes, faltará al seu deure elemental de fer cessar la violació. En altres paraules, els familiars de les víctimes tenen el dret a rebre informació sobre el destí dels seus éssers estimats. Per això, l'Estat ha d'acabar amb la incertesa mitjançant un esforç d'investigació veritable i eficaç per aportar la informació que correspongui

La incertesa fa de cada familiar també una víctima directa de la violació. El Comitè de Drets Humans del Pacte de Nacions Unides es va basar en aquest principi en el Cas Quinteros v. l'Uruguai, per concloure que la mare d'un desaparegut tenia dret a compensació com a víctima del sofriment causat arran de la falta d'informació:

"El Comitè comprèn l'angoixa i l'estrès causats a la mare per la desaparició de la seva filla i la contínua incertesa respecte al seu destí i el seu parador. La peticionària té el dret a saber què li ha ocorregut a la seva filla. En aquest sentit, ella també és una víctima de les violacions al Pacte sofertes per la seva filla"

La Cort Interamericana també admet la presumpció que els pares pateixen "moralment per la mort cruel dels seus fills, doncs és propi de la naturalesa humana que tota persona experimenti dolor davant el suplici d'un fill" i per tant tenen dret a obtenir una indemnització per dany moral.

No obstant això, el deure de reparar integralment el dany causat no se satisfà únicament amb l'oferiment d'una suma de diners com a indemnització. Molt al contrari, el dret a la indemnització és abans que res el dret a una reparació integral. La primera forma de satisfer-ho és la *restitutio ad integrum*. Per al desaparegut mateix, la *restitutio* és impossible, si el seu destí ha estat l'execució extrajudicial i l'ocultació del cadàver. Però per a la resta de les

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

víctimes, és a dir per als familiars, el primer pas d'una *restitutio* sí que és possible: consisteix simplement a posar fi a l'estat d'incertesa i d'ignorància en què es troben

El coneixement ple de les circumstàncies de cada cas també és part d'una forma de reparació "moral" a la qual les famílies dels desapareguts són creditors. Universalment es reconeix que la investigació de la veritat i la seva àmplia difusió pública estan incloses entre els "recursos efectius" que els Estats han d'assegurar en cas de violacions greus i sistemàtiques. Aquests recursos de contingut purament moral són, moltes vegades, més importants que les indemnitzacions pecuniàries, per als familiars de les víctimes.

Només el coneixement detallat de les circumstàncies de cada cas pot contribuir a reparar el dany causat i donar una satisfacció als familiars de les víctimes.

Conforme al "*conjunt de principis actualitzat per a la protecció i promoció dels drets humans mitjançant la lluita contra la impunitat*", elaborat per l'experta independent Diane Orentlicher "*Independentment de les accions que puguin entaular davant la justícia, les víctimes i les seves famílies té el dret imprescriptible a conèixer la veritat sobre les circumstàncies que es van cometre les violacions i, en cas de mort o desaparició, sobre la sort que va córrer la víctima.*"

Per poder garantir aquest "dret a saber", el Principi 5 indica que "*incumbeix als Estats adoptar les mesures adequades, incloses les mesures necessàries per garantir el funcionament independent i eficaç del poder judicial, per fer efectiu el dret a saber. Les mesures apropiades per assegurar aquest dret poden incloure processos no judicials que complementin la funció del poder judicial. Les societats que han experimentat crims odiosos perpetrats en forma massiva o sistemàtica poden beneficiar-se en particular amb la creació d'una comissió de la veritat o una altra comissió d'investigació per tal d'establir els fets relatius a aquestes violacions de manera d'assegurar-se de la veritat i impedir la desaparició de proves. Sigui que un Estat estableixi o no un òrgan d'aquest tipus, ha de garantir la preservació dels arxius relatius a les violacions dels drets humans i el dret humanitari i la possibilitat de consultar-los*".

4. El dret a la veritat - val dir, al ple aclariment dels fets que envolten el cas- no només pertany als familiars sinó a la societat en el seu conjunt. Per prevenir futures violacions, l'Estat té l'obligació de demostrar a la societat que està compromès amb la defensa i protecció dels drets humans, cosa que suposa,

Apartat de Correus 1001

08629 Torrelles de Llobregat (Barcelona)

armhc@memoriacatalunya.org

www.memoriacatalunya.org

telèfon 656 80 23 38 número 27493/B d'inscripció en el Registre d'Entitats de la Generalitat de Catalunya

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

com a mínim, la total transparència sobre la informació que posseeixi entorn de les activitats desenvolupades pels agents que hagin participat en desaparicions forçades. En aquest sentit, la Comissió Interamericana ha assenyalat que:

“Tota la societat té l'irrenunciable dret de conèixer la veritat del que ha passat, així com les raons i circumstàncies en les quals aberrants delictes van arribar a cometre's, a fi d'evitar que aquests fets tornin a ocórrer en el futur”.

En aquest mateix sentit, el Principi 2 del *“Conjunt de principis actualitzat per a la protecció i la promoció dels drets humans mitjançant la lluita contra la impunitat”* estableix que *“Cada poble té el dret inalienable a conèixer la veritat sobre els esdeveniments ocorreguts en el passat en relació amb la perpetració de crims aberrants i de les circumstàncies i els motius que van portar, mitjançant violacions massives o sistemàtiques a la perpetració d'aquests crims. L'exercici ple i efectiu del dret a la veritat proporciona una salvaguarda fonamental contra la repetició d'aquestes violacions”*

5. Segons l'Exposició de Motius, el projecte de Decret de la Generalitat de Catalunya que regularà les actuacions relatives a fosses de la Guerra Civil i Postguerra localitzades a Catalunya, que és a informació pública, s'emmarcarà dins de les mesures encaminades a la dignificació i restitució moral d'aquelles persones que van ser víctimes de la guerra civil i el posterior règim franquista,

Preocupa la regulació de la pràctica de les exhumacions el projecte de decret, perquè, independentment del dret a la justícia de les víctimes (entès com la iniciació de la persecució penal dels presumptes perpetradores de les violacions), la Generalitat de Catalunya té l'obligació d'investigar amb tots els mitjans al seu abast i de manera seriosa, les circumstàncies en què les persones van desaparèixer, objectiu per a la consecució del qual no és suficient l'exhumació de les restes cadavèriques de les fosses comunes.

La dignificació de les víctimes requereix que la Generalitat s'esforci en identificar-les. Essent que el projecte de Decret no estableix el mecanisme ni a qui correspon decidir l'aixecament d'un monòlit o d'un altre monument, ni quina participació tindran les famílies de les víctimes en aquesta selecció, la previsió d'aixecament d'un monòlit o qualsevol altre monument commemoratiu abans de l'exhumació, que preveu l'article 4 del projecte de Decret, no permetrà que els

Apartat de Correus 1001

08629 Torrelles de Llobregat (Barcelona)

armhc@memoriacatalunya.org

www.memoriacatalunya.org

telèfon 656 80 23 38 número 27493/B d'inscripció en el Registre d'Entitats de la Generalitat de Catalunya

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

familiars de les víctimes decideixin quin tipus de mesures de dignificació consideren pertinents.

Conforme al dret internacional dels drets humans, el dret a obtenir reparació per part de les víctimes i els familiars de la víctimes, *“haurà d’abraçar tots els danys i perjudicis soferts per les víctimes; comprendrà mesures de restitució, indemnització, rehabilitació i satisfacció segons ho estableix el dret internacional”*. L'exhumació d'aquestes fosses únicament constituïria una de les mesures de reparació que tenen dret les víctimes i els seus familiars.

Cert és que una forma de fer justícia es realitza a través de l'exhumació de les restes de les persones desaparegudes i el seu lliurament als seus familiars perquè els donin sepultura, però aquesta mesura no esgota el dret a la justícia de les víctimes i els seus familiars.

6. És imprescindible emprendre una campanya d'informació pública sobre persones desaparegudes, per obtenir informació i perquè les famílies se sentin menys aïllades en el seu paper de víctimes, i puguin accedir a la informació sense haver de buscar-la.

Com que la informació està actualment dispersa i desorganitzada, una campanya d'informació pública pot servir de catalitzador en la reconstrucció de totes les dades disponibles i per obtenir dades addicionals d'altres sectors de la societat. Encara la previsió de l'incís a) de l'article 20 del projecte de decret, l'impacte d'aquesta mesura es preveu insuficient.

La campanya d'informació pública hauria d'invitar a tots els qui poguessin estar en possessió d'informació pertinent que presentessin la seva versió dels fets en règim de confidencialitat

7. En relació amb la composició dels òrgans i instruments administratius que apareixen a l'article 9 del projecte de decret, es constata que la composició és majoritàriament governamental. Entre els 14 vocals del Comitè Tècnic de Coordinació, només hi haurà un vocal que es nomenarà “en representació de les entitats privades sense ànim de lucre, que tinguin el domicili i desenvolupin les seves activitats principalment a Catalunya”. La dignificació de les víctimes requereix que els seus familiars i les associacions de víctimes tinguin una veu més present en aquests òrgans.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

8. En relació amb el procediment establert per a l'obtenció d'una autorització d'intervenció en fossa, les persones o entitats corresponents (s'entén que podrien ser associacions de víctimes o equips d'antropologia forense), han d'adjuntar entre d'altres documents, “una memòria relativa a les persones que, presumptament, són allà enterrades i les circumstàncies presumptes de la seva mort” (article 18.1.b). La qual cosa implica una investigació prèvia respecte dels fets que van donar lloc a les desaparicions de les persones i la seva identificació, que es podria interpretar en el sentit que es deixa la càrrega de la prova en les entitats promotores. Més tot i quan el projecte de decret no especifica quines mesures concretes adoptaran els òrgans administratius per identificar cementiris clandestins. És de preveure que necessitarà la col·laboració d'organismes de l'Administració de l'Estat, com per exemple, el Ministeri de Defensa. El projecte de decret no estableix aquesta col·laboració.

Aquest dèficit posa de manifest la insuficiència d'una disposició de l'Administració autonòmica amb rang de Decret per exigir la col·laboració de Ministeris de l'Estat espanyol en aquesta matèria.

9. En quant a les mesures que haurien d'adoptar tant la Comissió Interdepartamental com el Comitè Tècnic de Coordinació per a l'aclariment dels fets i circumstàncies, el projecte de Decret únicament preveu la d’*Impulsar l'adopció d'actuacions concretes, d'acord amb les directrius de la Comissió, respecte a les actuacions d'estudi i aclariment dels fets, de localització de noves fosses, de dignificació d'aquestes i divulgació, a què es refereix l'article 3*” (article 13.e)). No obstant això, entre les funcions explícites atorgades a aquesta Comissió a l'article 11 del Projecte de Decret, no s'indica que aquest òrgan hauria d'emetre directrius d'actuació al Comitè Tècnic. En definitiva, no es dedueix de les funcions de cap d'aquests òrgans quines mesures en concret impulsaran per a l'aclariment dels fets, a part de les exhumacions i d'intentar identificar les víctimes.

Aquest últim punt és important en quant que entre les actuacions objecte de la regulació es troba *“la divulgació dels esdeveniments i llocs que es pretenguin rememorar perquè les noves generacions puguin mantenir viva la seva memòria”* (article 3.1.e)).

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

Com es divulgaran esdeveniments que estan predeterminats a no conèixer-se? És important tenir en compte que cap dels òrgans administratius creats per aquest projecte de Decret té entre les seves funcions l'elaboració d'un informe final sobre la investigació realitzada a través de les diferents exhumacions. Únicament, segons el seu article 21, la persona o persones que dirigeixin cada intervenció tenen l'obligació de realitzar diferents informes sobre l'exhumació. Com a conseqüència, el que resultaria de la implementació d'aquest decret és un coneixement aïllat i parcial de la història de Catalunya, fruit de diferents exhumacions i de la identificació de les restes trobades.

10. L'aprovació del projecte de decret objecte d'anàlisi suposaria un cop dur als familiars de les víctimes de violacions als drets humans i de dret internacional humanitari durant la Guerra Civil i posterior règim franquista, per les raons següents:

- 1) Perquè el projecte de Decret no preveu cap mesura de tipus psicològic per a aquestes persones, essent que l'exhumació rememora els esdeveniments dolorosos del passat
- 2) Perquè la implementació d'aquest Decret no satisfaria el dret a la veritat dels familiars de les víctimes i de la societat a conèixer què és el que realment va ocórrer en aquest temps, respecte a la desaparició forçada de persones
- 3) Perquè encara que el fi del Decret és la divulgació dels esdeveniments i llocs que es pretenen rememorar, existeixen altres víctimes i familiars de víctimes d'altres violacions als drets humans, que van a quedar en l'oblit perquè van sobreviure (digu's les víctimes de tortura).

Tercera.-

També fem nostra la opinió qualificada a **títol personal** de la Sra. Mercedes Salado Puerto, membre de la Fundació de Antropologia Forense de Guatemala i consultora externa de l'Equip Argentí d'Antropologia Forense, que acompanyem com a **Annex II**, i que resumim seguidament:

1. El projecte de Decret es crea amb la finalitat de "*Regular instruments jurídics que permetin disposar d'un coneixement més exacte i fidel a la realitat de les*

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

fosses existents a Catalunya i del número i distribució de les persones desaparegudes que podrien trobar-se enterrades allà”.

D'altra banda, pretén “Regular la possible dignificació in situ de les fosses localitzades a Catalunya, sotmet a autorització administrativa, i, per tant, al corresponent control administratiu, qualsevol actuació d'obertura de fossa de la guerra civil o la postguerra, per garantir la seva viabilitat tècnica i econòmica, com també la inhumació de les restes cadavèriques que es troben dipositades aquí o el seu lliurament als familiars, si es restableix la seva identitat, i la deguda preservació per a la memòria col·lectiva de la societat catalana de tot aquell material moble també extret de la fossa, malgrat evitant, d'aquesta manera, l'obertura de fosses amb un ànim purament lucratiu”.

L'objectiu és l'aclariment de la veritat, en el període assenyalat, prenent com a base la investigació a través d'una entitat administrativa (Govern de la Generalitat de Catalunya).

Per tant, a través del Decret, el Govern de la Generalitat de Catalunya pretén regular administrativament les actuacions en matèria d'investigació documental, testimonial, i tècnica, i articular les accions jurídiques i tècniques que es portin a terme en l'aclariment dels fets ocorreguts en el període de la Guerra Civil i la Postguerra, limitant l'actuació de la resta de les entitats públiques o privades a l'aprovació administrativa de la Generalitat, llevat de la investigació en matèria penal.

Cal tenir en compte, que d'acord amb els convenis internacionals signats i ratificats per Espanya, sobre Drets Humans, Dret Internacional Humanitari, etc, *“existeix una obligació per part de l'Estat de proporcionar tots els mecanismes que estan a la seva disposició per investigar cada situació que els drets humans protegits per la Convenció hagin estat violats”.* El DRET A LA VERITAT és un principi emergent fonamental del Dret Internacional dels Drets Humans, i constitueix el nucli de qualsevol projecte que davant transicions a la democràcia amb el llegat de violacions massives als drets humans. L'Estat té l'obligació de facilitar el dret a la veritat a la població general (no només a les víctimes directes o indirectes).

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

2. L'obligació d'investigar la veritat pot ser completa per via administrativa, judicial o legislativa, o per les tres de manera simultània. No obstant això, és aconsellable que sigui el Poder Judicial qui porti a terme l'acció, en el seu paper de garant final dels drets de les persones i com a responsable últim del compliment de la justícia.

Cada vegada són més els països en els quals els “Judicis de la Veritat” s'han erigit com una resposta de l'Estat al dret a la veritat i per tant a la justícia, en casos en els quals la persecució penal no era possible per múltiples raons (amnisties, prescripcions, etc). Hi ha suficients experiències a nivell de la Cort Interamericana de Drets Humans que la investigació per via únicament administrativa és desaconsellable, limitant i dilatant el procés d'aclariment de la veritat.

Els esmentats judicis, sense comportar una persecució penal dels responsables de les violacions, suposen en si mateixos, una forma de justícia al proporcionar el dret a la veritat, a través de qui té responsabilitat última en aquest aspecte: el Poder Judicial.

Per tant, des d'una perspectiva comparativa, no és apropiat que el Decret de la Generalitat limiti el dret a la veritat a la via administrativa, i que el Govern acapari l'actuació en matèria d'investigació i rescabament, i formuli un sistema administratiu que reguli unilateralment des del punt de vista jurídic, tècnic i econòmic l'aclariment de les violacions a drets humans i al Dret internacional humanitari ocorregudes al país en el període de la Guerra Civil i la Postguerra.

En el Decret no es preveuen actuacions que coordinin l'acció administrativa amb la judicial, ni la seva extensió a la resta de l'Estat, carències que suposen una limitació real a la investigació, des del seu inici.

3. Des del punt de vista tècnic, existeixen carències i errors metodològics en el projecte de decret. L'esmentat projecte regula de manera clara el sistema burocràtic que regirà les accions, no obstant això en qüestions tècniques deixa llacunes sense aclarir. Sense pretendre fer una revisió sistemàtica, ni desenvolupar cada aspecte, es poden citar diversos exemples:

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

El decret cita com conceptes clau, textualment:

- *Fossa de front*: aquella fossa localitzada formada, majoritàriament, per soldats morts en la campanya bèl·lica, sigui a primera línia de batalla o en retirada.
- *Fossa civil*: aquella fossa localitzada formada, majoritàriament, per persones civils víctimes de represàlies dels diferents bàndols enfrontats en la Guerra Civil.
- *Fossa d'hospital militar*: aquella fossa identificada, localitzada en una àrea pròxima a un hospital militar durant la Guerra Civil o la Postguerra, formada, majoritàriament, per persones mortes en el mateix hospital.

No obstant això, queda sense aclarir on s'emmarcarien les víctimes, per exemple, d'execucions extrajudicials, judicis sumaríssims (penes de mort), etc, que seria inadequat tractar de "represàlia d'un bàndol" des del punt de vista de la violació als Drets Humans.

Existeix un tractament incorrecte del concepte de *fossa massiva*, utilitzant-la com *fossa múltiple* o *col·lectiva*.

Segons la definició de *Fossa d'interès*:

- *Que es tracti d'una fossa localitzada fora de cementiris o llocs degudament autoritzats, parcialment o plenament identificada de civils,*
- *Que no es tracti d'una fossa massiva i que no hagi constància de l'oposició expressa de parents presents més pròxims...*
- *Que no s'hagi realitzat la corresponent actuació de dignificació.*

Per tant, segons aquesta definició, les fosses mixtes civils-soldats (o milicians), les que es troben en els cementiris o llocs autoritzats i les fosses massives, no serien d'interès per a la Generalitat. És possible que es tracti d'un error de transcripció en el decret, més que de conceptualització, perquè en aquest cas, incorreria en un biaix en la investigació dels fets, i per tant, en l'aclariment de la veritat.

El projecte de Decret no regula la investigació o el cens de persones originàries de Catalunya, desaparegudes o executades fora d'aquesta Comunitat, o la coordinació amb altres instàncies que realitzin les mateixes funcions dins i fora del territori català. A nivell de metodologia d'investigació suposa una limitació important.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

L'execució tècnica i l'assessoria està representada només al comitè tècnic de coordinació per tres vocals. És difícil imaginar com abraçaran l'avaluació de totes les propostes, les accions per a l'avaluació de la viabilitat tècnica dels projectes, l'execució dels projectes, etc. El risc és un aparell burocràtic lent, que limiti en la pràctica la investigació dels casos.

El projecte de Decret sotmet a autorització administrativa la investigació de les fosses, i les accions per a l'excavació, recuperació i anàlisi de les restes, identificació de les víctimes, restitució als familiars, etc. No obstant això, contempla la “*dignificació in situ*” de les mateixes. Des del punt de vista forense, és imprudent realitzar aquest tipus d'accions sense haver finalitzat la investigació, corroborant que efectivament es tracti d'una fossa clandestina o lligada als fets analitzats.

D'altra banda, malgrat insistir en la regulació d'un tràmit únicament administratiu, el decret apunta a la importància de mantenir la *cadena de custòdia* de les restes, aplicant un terme judicial innecessari en un procediment d'aquest tipus, que pot afegir confusió.

Existeixen llacunes quant a la regulació dels permisos per part dels familiars de les víctimes sospitades d'estar inhumades en una fossa comuna, no preveient el procediment en cas d'interessos oposats entre diferents famílies, o dins d'una mateixa.

Finalment, si la incorporació de les dades personals en el cens de persones desaparegudes, porta obligatòriament implícit el consentiment previ dels familiars, sense perjudici del dret a la confidencialitat, es pot incórrer en un biaix de la informació, i en l'obtenció d'un cens parcial o incomplet.

En resum, des del punt de vista del dret a la veritat (i per tant a la justícia), l'aprovació del decret tal com està formulat no és adequada, i cal revisar tant de les seves competències com dels seus procediments.

Quarta.-

També fem nostra l'exposició del col·lectiu d'investigadors en història contemporània de la UAB, que acompanyem com a **Annex III**.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

Per tant, us

SO-LICITEM que tingueu per formulades les anteriors al·legacions, i per aportats els informes que constitueixen l'Annex I l'Annex II i l'Annex III ; les prengueu en consideració, reconsiderareu la conveniència d'impulsar la regulació de les actuacions relatives a les fosses de la guerra civil i la postguerra localitzades a Catalunya per reglament, i emprengueu la redacció d'un Projecte de Llei així com les accions adients davant del Govern de l'Estat Espanyol com dipositari responsable dels compromisos a nivell internacional i al mateix temps, el Parlament de Catalunya treballi en aquesta línia i amb els mecanismes parlamentaris que siguin adients per tal que es declari els drets de les víctimes, dels familiars de les víctimes i de la societat en relació amb la desaparició forçada de persones durant la Guerra Civil i la postguerra, que estableixi les condicions per al seu exercici, que habiliti les institucions de la Generalitat de Catalunya per aclarir amb objectivitat, equitat i imparcialitat les violacions als drets humans i al dret internacional humanitari comeses durant la Guerra Civil i el posterior règim franquista, que prevegi l'elaboració i divulgació d'un informe que contingui els resultats de les investigacions realitzades, i que formuli les recomanacions que procedeixin sobre la dignificació i memòria de les víctimes.

Barcelona , 18 de juliol de 2005

Manel Perona Medina
president de l' ASSOCIACIÓ PER A
LA RECUPERACIÓ DE LA MEMÒRIA
HISTÒRICA DE CATALUNYA

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

Annexos:

- I. Consideracions de Nerea Aparicio, exfuncionària de Nacions Unides i exconsultora de l'Oficina de l'Alt Comissionat de Nacions Unides en Drets Humans a Colòmbia
- II. Mercedes Salado Puerto, (**a títol personal**) membre de la Fundació de Antropologia Forense de Guatemala i consultora externa de l'Equip Argentí d'Antropologia Forense.
- III. Consideracions del col·lectiu d'investigadors en història contemporània de la UAB, que acompanyem com a **Annex III**.

Col·laboradors participants en la redacció del document d'al·legació:

- IV. Fernando Magán Pineño, professional de dret.
- V. Col·laboradors jurídics de l'ARMHC.
- VI. Altres col·laboradors.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

Proyecto de decreto por el que se regulan las actuaciones relativas a fosas de la Guerra Civil y la Posguerra localizadas en Catalunya”

Los comentarios al proyecto se engloban en dos grandes aspectos: uno jurídico y uno más técnico, y por supuesto se enfocan desde el punto de vista de mi formación y experiencia como antropóloga forense.

1. Desde el punto de vista jurídico, entiendo que el proyecto de decreto se crea con el fin de “*Regular instrumentos jurídicos que permitan disponer de un **conocimiento más exacto y fiel a la realidad** de las fosas existentes en Catalunya y del número y distribución de las personas desaparecidas que podrían encontrarse enterradas allí*”.

Por otra parte, pretende “*Regular la posible **dignificación in situ** de las fosas localizadas en Catalunya, somete a **autorización administrativa**, y, por tanto, al correspondiente control administrativo, cualquier actuación de apertura de fosa de la guerra civil o la posguerra, para garantizar su viabilidad técnica y económica, como también la inhumación de los restos cadavéricos que se encuentran depositadas ahí o su entrega a los familiares, si se restablece su identidad, y la debida preservación para la memoria colectiva de la sociedad catalana de todo aquel material mueble también extraído de la fosa, a pesar de evitando, de esta manera, la apertura de fosas con un ánimo puramente lucrativo*”. Por lo tanto, el objetivo es el **esclarecimiento de la verdad**, en el periodo señalado, tomando como base la investigación a través de una entidad administrativa (Gobierno de la Generalitat de Catalunya).

En resumen, tratando de entender el marco y las dimensiones de repercusión del proyecto, el Gobierno de la Generalitat de Catalunya pretende, a través del decreto, regular **administrativamente** las actuaciones en materia de investigación documental, testimonial, y técnica, así como la articulación de las acciones jurídicas y técnicas que se lleven a cabo con el fin de elaborar un censo de fosas y personas desaparecidas o ejecutadas en el periodo, investigar los posibles lugares de enterramiento clandestino, recuperar los restos de las víctimas, realizar el análisis de los mismos con fines identificatorios, restituir los restos a los familiares, erigir monumentos o placas orientadas a la dignificación de las víctimas, y coordinar el resarcimiento económico de los familiares. Es decir, la aprobación del decreto regularía y abarcaría **todas y cada una de las acciones** que deben llevarse a cabo en el esclarecimiento de los hechos ocurridos en el periodo de la Guerra Civil y la Posguerra, limitando la actuación del resto de las entidades públicas o privadas a la aprobación administrativa de la Generalitat. Todas y cada una de las acciones, salvo la investigación en materia penal.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

Si tenemos en cuenta los distintos convenios internacionales firmados y ratificados por España, sobre Derechos Humanos, Derecho Internacional Humanitario, etc, está claro que *“Existe una obligación por parte del Estado de proporcionar todos los mecanismos que están a su disposición para investigar cada situación en que los derechos humanos protegidos por la Convención hayan sido violados”*. Por lo tanto, el **DERECHO A LA VERDAD** es un principio emergente fundamental del Derecho Internacional de los Derechos Humanos, y constituye el núcleo de cualquier proyecto que enfrente transiciones a la democracia con el legado de violaciones masivas a los derechos humanos. El Estado tiene la **obligación de facilitar el derecho a la verdad a la población general** (no sólo a las víctimas directas o indirectas).

Generalmente existe una confusión a nivel coloquial entre el término *justicia* y la acción penal, sin embargo, el **derecho a la verdad** es en sí mismo una forma de justicia sin que obligatoriamente se produzca una persecución penal de los responsables. Es decir, la investigación por parte de los tribunales de justicia no lleva implícita *per se* la demanda penal. Independientemente de la posibilidad de aplicar sanciones a los responsables, subsiste el derecho de los familiares y de la sociedad a la averiguación de la verdad, como término inseparable del **derecho a la justicia**, y constituye su base aunque no continúe en el castigo a los responsables.

Es decir, a raíz de crímenes de lesa humanidad como se están tratando en este caso, el Estado tiene la obligación de investigar los hechos (verdad), juzgar a los responsables (justicia), y resarcir a las víctimas (reparación). Sin embargo, el proceso no tiene que cumplir obligatoriamente los tres mandatos para ser legítimo, dependiendo del contexto de cada país que se complete o no el proceso.

La obligación de investigar la verdad puede ser cumplida **por vía administrativa, judicial o legislativa**, o por las tres de manera simultánea. Sin embargo, es aconsejable que sea el Poder Judicial quien lleve a cabo la acción, en su papel de garante final de los derechos de las personas y como responsable último del cumplimiento de la justicia.

Cada vez son más los países en los cuales los llamados **“Juicios de la Verdad”** se han erigido como una respuesta del Estado al derecho a la verdad y por lo tanto a la justicia, en casos en los que la persecución penal no era posible por múltiples razones (amnistías, prescripciones, etc). Hay suficientes experiencias a nivel de la Corte Interamericana de DDHH de que **la investigación por vía únicamente administrativa es desaconsejable**, limitando y dilatando el proceso de esclarecimiento de la verdad.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

Dichos juicios, **sin conllevar una persecución penal de los responsables** de las violaciones, suponen **en sí mismos**, una forma de justicia al proporcionar el derecho a la verdad, a través de quien tiene responsabilidad última en este aspecto: el Poder Judicial.

Por lo tanto, desde una perspectiva comparativa, considero **inapropiada** la aprobación del decreto de la Generalitat, en cuestiones de limitación del derecho a la verdad a la vía administrativa, el acaparamiento de la actuación en materia de investigación y resarcimiento por parte del Gobierno de Catalunya, y la formulación de un sistema administrativo que regule unilateralmente desde el punto de vista jurídico, técnico y económico el esclarecimiento de las violaciones a DDHH y al DIH ocurridas en el país en el período de la Guerra Civil y la Posguerra.

En el decreto no se prevén actuaciones que coordinen la acción administrativa con la judicial, ni su extensión al resto del Estado, carencias que suponen una limitación real a la investigación, desde su inicio.

2. Desde el punto de vista técnico, existen carencias y errores metodológicos en el proyecto de decreto. Dicho proyecto regula de manera clara el sistema burocrático que regirá las acciones, sin embargo en cuestiones técnicas deja lagunas sin aclarar.

Sin pretender hacer una revisión sistemática, ni desarrollar cada aspecto, hay varios ejemplos que citar:

El decreto cita como conceptos clave, textualmente:

- *Fosa de frente*: aquella fosa localizada formada, mayoritariamente, por soldados muertos en la campaña bélica, sea en primera línea de batalla o en retirada.
- *Fosa civil*: aquella fosa localizada formada, mayoritariamente, por personas civiles víctimas de represalias de los diferentes bandos enfrentados en la Guerra Civil.
- *Fosa de hospital militar*: aquella fosa identificada, localizada en un área próxima a un hospital militar durante la Guerra Civil o la Posguerra, formada, mayoritariamente, por personas muertas en el mismo hospital.

Sin embargo, queda sin aclarar dónde se enmarcarían las víctimas, por ejemplo, de ejecuciones extrajudiciales, juicios sumarísimos (penas de muerte), etc, que sería inadecuado tratar de “represalia de un bando” desde el punto de vista de la violación a los Derechos Humanos.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

Existe un tratamiento incorrecto del concepto de *fosa masiva*, empleándola como *fosa múltiple o colectiva*.

Según la definición de *Fosa de interés*:

- *Que se trate de una fosa localizada fuera de cementerios o lugares debidamente autorizados, parcialmente o plenamente identificada de civiles,*
- *Que no se trate de una fosa masiva y que no haya constancia de la oposición expresa de parientes presentes más próximos....*
- *Que no se haya realizado la correspondiente actuación de dignificación.*

Por lo tanto, según esta definición, las fosas mixtas civiles-soldados (o milicianos), las que se encuentran en los cementerios o lugares autorizados y las fosas masivas, no serían de interés para la Generalitat. Es posible que se trate de un error de transcripción en el decreto, más que de conceptualización, porque en este caso, incurriría en un sesgo en la investigación de los hechos, y por tanto, en el esclarecimiento de la verdad.

El decreto no regula la investigación o el censo de personas originarias de Cataluña, desaparecidas o ejecutadas fuera de esa Comunidad, o la coordinación con otras instancias que realicen las mismas funciones dentro y fuera del territorio catalán. A nivel de metodología de investigación supone una limitación importante.

La ejecución técnica y la asesoría está representada sólo en el comité técnico de coordinación por tres vocales. Es difícil imaginar cómo van a abarcar la evaluación de todas las propuestas, las acciones para la evaluación de la viabilidad técnica de los proyectos, la ejecución de los proyectos, etc. El riesgo es un aparato burocrático lento, que limite en la práctica la investigación de los casos.

El decreto somete a autorización administrativa la investigación de las fosas, y las acciones para la excavación, recuperación y análisis de los restos, identificación de las víctimas, restitución a los familiares, etc. Sin embargo, contempla la “*dignificación in situ*” de las mismas. Desde el punto de vista forense, es imprudente realizar este tipo de acciones sin haber finalizado la investigación, corroborando que efectivamente se trate de una fosa clandestina o ligada a los hechos analizados.

Por otra parte, a pesar de insistir en la regulación de un trámite únicamente administrativo, el decreto apunta a la importancia de mantener la *cadena de custodia* de los restos, aplicando un término judicial innecesario en un procedimiento de este tipo, que puede añadir confusión.

Existen lagunas en cuanto a la regulación de los permisos por parte de los familiares de las víctimas sospechadas de estar inhumadas en una fosa común, no previendo el procedimiento en caso de intereses opuestos entre distintas familias, o dentro de una misma.

Apartat de Correus 1001
08629 Torrelles de Llobregat (Barcelona)

armhc@memoriacatalunya.org

www.memoriacatalunya.org

telèfon 656 80 23 38 número 27493/B d'inscripció en el Registre d'Entitats de la Generalitat de Catalunya

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

Por último, si la incorporación de los datos personales en el censo de personas desaparecidas, lleva obligatoriamente implícito el consentimiento previo de los familiares, sin perjuicio del derecho a la confidencialidad, se puede incurrir en un sesgo de la información, y en la obtención de un censo parcial o incompleto.

En resumen, desde el punto de vista del derecho a la verdad (y por tanto a la justicia), consideramos inapropiada la aprobación del decreto tal y como está formulado, siendo necesaria la revisión tanto de sus competencias como de sus procedimientos.

Por Mercedes Salado Puerto

Miembro de la Fundación de Antropología Forense de Guatemala y consultora externa del Equipo Argentino de Antropología Forense.

*** el documento es de exclusiva responsabilidad de su autora y no de las organizaciones por las cuales colabora.**

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

El Proyecto de decreto por el que se regulan las actuaciones relativas a fosas de la Guerra Civil y la Posguerra localizadas en Catalunya se enmarca, según su exposición de motivos, dentro de las *“medidas encaminadas a la dignificación y restitución moral de aquellas personas que de una u otra manera serían víctimas de la guerra civil y el posterior régimen franquista”*. Otras de las medidas ya adoptadas con esta finalidad, según este Proyecto de decreto, serían el Decreto 288/2000, de 31 de agosto y el Decreto 330/2002, de 3 de diciembre, sobre indemnizaciones y compensaciones.

La finalidad del Proyecto de decreto, también su propia exposición de motivos, consiste *“además de regular instrumentos jurídicos que permitan disponer de un conocimiento más exacto y fiel a la realidad de las fosas existentes en Catalunya y del número y distribución de las personas desaparecidas, que podrían encontrarse enterradas, y regular la posible dignificación in situ de las fosas localizadas en Catalunya”*, someter a control administrativo, *“cualquier actuación de apertura de fosa de la guerra civil o posguerra”* con la finalidad de: 1) garantizar su viabilidad técnica y económica; 2) la inhumación de los restos cadavéricos que se encuentren depositados; 3) su entrega a los familiares, si se establece su identidad; 4) la debida preservación para la memoria colectiva de la sociedad catalana de todo aquel material mueble también extraído de la fosa, evitando la apertura de fosas con un ánimo púramente lucrativo.

Las medidas contenidas en este Proyecto de decreto se derivan de la voluntad del Gobierno de la Generalitat de Catalunya de dignificar a todas aquellas personas que: 1) murieron en una guerra que no habría tenido que acontecer; 2) debido al régimen dictatorial posterior sufrieron el olvido intencionado de su lucha y el olvido de sus restos en lugares desconocidos y privados del homenaje de sus familiares próximos.

Como consecuencia de lo anterior y conforme a la finalidad del proyecto de Decreto, lo que se regula en el Proyecto es la búsqueda de personas desaparecidas durante la Guerra Civil española, a través de unos procedimientos exhumatorios, y la posterior dignificación de estas personas, mediante la entrega de sus restos a sus familiares y la construcción de un monumento conmemorativo. Por ello, en primer lugar, sería conveniente tener en cuenta quiénes se consideran personas desaparecidas según el derecho internacional de los derechos humanos y, qué tratamiento debe darse por parte de la Generalitat de Catalunya a esta grave violación de los derechos humanos y del derecho internacional humanitario (artículo 3 común a los Convenios de Ginebra), con la finalidad de determinar si las medidas contenidas en este proyecto de decreto y los Decretos 288/2000 y 330/2002, sobre indemnizaciones y compensaciones (que no son objeto de estudio en este documento), podrían ser consideradas suficientes en la materia objeto de la regulación.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

- El derecho a la verdad y las desapariciones forzadas

Según el párrafo 2 del artículo 1 de la Declaración de las Naciones Unidas sobre la Protección de todas las Personas contra las Desapariciones Forzadas:

“Todo acto de desaparición forzada (...) constituye una violación de las normas de derecho internacional que garantizan a todo ser humano, entre otras cosas, el derecho al reconocimiento de su personalidad jurídica, el derecho a la libertad y seguridad de su persona y el derecho a no ser sometido a torturas ni otras penas o tratos crueles, inhumanos o degradantes. Viola, además, el derecho a la vida o lo pone gravemente en peligro”.

Tanto en el Sistema Europeo¹ como en el Sistema Interamericano de Protección de los Derechos Humanos, la desaparición forzada constituye “una violación múltiple y continuada de numerosos derechos reconocidos”² en ambos instrumentos, y que los Estados Partes están obligados a respetar y garantizar.

Como ya lo señaló la Corte Interamericana en su primera sentencia sobre desapariciones forzadas:

“...En la historia de la violación de los derechos humanos, las desapariciones no son una novedad. Pero su carácter sistemático y reiterado, su utilización como una técnica destinada a producir no sólo la desaparición misma, momentánea o permanente, de determinadas personas, sino también un estado generalizado de angustia, inseguridad y temor, ha sido relativamente reciente. Aunque esta práctica posee carácter más o menos universal, en América Latina ha presentado en los últimos años una excepcional intensidad.

¹ ECHR, Kurt v. Turkey, judgment of 25 May 1998, Reports 1998-III; ECHR, Cakici v. Turkey [GC], judgement of 8 July 1999, No. 23657/94, to be published in ECHR 1999; ECHR, Timurtas v. Turkey, judgement of 13 June 2000, No. 23531/94, to be published in ECHR 2000; ECHR, Tas v. Turkey, judgement of 14 November 2000, No. 24396/94.

² Corte Inter-Americana, caso Velázquez Rodríguez, sentencia del 29 de julio de 1988, parr.155; caso Godínez Cruz, sentencia del 20 de enero de 1989, párr. 163; caso Fairén Garbí y Solís Corrales, sentencia del 15 de marzo de 1989, párr. 147; caso Blake, sentencia del 2 de julio de 1996, párrafo 35.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

El fenómeno de las desapariciones constituye una forma compleja de violación de los derechos humanos que debe ser comprendida y encarada de una manera integral..”³.

El Estatuto de Roma de la Corte Penal Internacional, por su parte, considera la desaparición forzada de personas como un crimen de lesa humanidad, cuando se comete como parte un ataque generalizado o sistemático contra una población civil y con conocimiento de dicho ataque⁴. Según este Estatuto, se entiende por desaparición forzada de personas:

“...la aprehensión, la detención o el secuestro de personas por un Estado o una organización política, o con su autorización, apoyo o aquiescencia, seguido de la negativa a informar sobre la privación de libertad o dar información sobre la suerte o el paradero de esas personas, con la intención de dejarlas fuera del amparo de la ley por un periodo prolongado”⁵.

En el Sistema Inter-Americano de Protección de los Derechos Humanos, la Corte Inter-Americana ha sostenido que aunque pueda demostrarse que la privación de libertad y la muerte de una persona se produjeron en una fecha determinada, al tratarse de una desaparición forzada, las consecuencias de ese hecho y por tanto la responsabilidad del Estado, se prolongan hasta que dicha muerte se pone en conocimiento de los familiares de la víctima⁶. En este mismo sentido, el Grupo de Trabajo de las Naciones Unidas sobre Desapariciones Forzadas o Involuntarias al realizar un comentario general al artículo 17 de la Declaración sobre Desaparición Forzada de Personas⁷, señaló que su propósito y alcance general es:

“..., garantizar unas condiciones tales que los responsables de tales actos que constituyen desapariciones forzadas comparezcan ante la justicia, con una interpretación restrictiva de la prescripción (...) La definición de "delito permanente" (párr. 1) tiene una importancia decisiva para determinar las responsabilidades de las autoridades del Estado. Además, este artículo impone unas condiciones muy restrictivas. Su finalidad es impedir que los autores de

³ Corte Inter-Americana, caso Velázquez Rodríguez, sentencia del 29 de julio de 1988, párrs. 149 y 150.

⁴ A/CONF.183/9, de 17 de Julio de 1998, artículo 7, párrafo 1, inciso i).

⁵ Artículo 7, párrafo 2, inciso i).

⁶ Corte Inter-Americana, caso Blake, sentencia del 2 de Julio de 1996, párrs. 33-34.

⁷ Este artículo establece en su párrafo 1 que: “*Todo acto de desaparición forzada será considerado delito permanente mientras sus autores continúen ocultando la suerte y el paradero de la persona desaparecida y mientras no se hayan esclarecido los hechos*”.

Apartat de Correus 1001

08629 Torrelles de Llobregat (Barcelona)

armhc@memoriacatalunya.org

www.memoriacatalunya.org

telèfon 656 80 23 38 número 27493/B d'inscripció en el Registre d'Entitats de la Generalitat de Catalunya

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

actos criminales se aprovechen de la prescripción. Puede interpretarse en el sentido de limitar las ventajas de la prescripción para los autores de estos actos criminales. Al mismo tiempo, como los códigos penales de muchos países establecen la prescripción de diversos delitos, el párrafo 2 dispone que la prescripción se suspenderá cuando los recursos previstos en el artículo 2 del Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos ya no sean eficaces. El Pacto se refiere en particular a la posibilidad de "interponer un recurso efectivo"

cuando la violación de los derechos humanos "hubiera sido cometida por personas que actuaban en ejercicio de sus funciones oficiales"⁸.

Y es que todos los Estados deben asegurar el derecho de toda persona a denunciar una desaparición forzada ante una “*autoridad estatal competente e independiente, la cual procederá de inmediato a hacer una investigación exhaustiva e imparcial*”⁹. La obligación de investigar del Estado comienza en cuanto se disponga de información sobre una desaparición, aunque no se haya presentado una denuncia formal, “*siempre que haya motivos razonables para creer que una persona ha sido objeto de desaparición forzada*”¹⁰.

“El deber de investigar hechos de este género subsiste mientras se mantenga la incertidumbre sobre la suerte final de la persona desaparecida. Incluso en el supuesto de que circunstancias legítimas del orden jurídico interno no permitieran aplicar las sanciones correspondientes a quienes sean individualmente responsables de delitos de esta naturaleza, el derecho de los familiares de la víctima de conocer cuál fue el destino de ésta y, en su caso, dónde se encuentran sus restos, representa una justa expectativa que el Estado debe satisfacer con los medios a su alcance”¹¹.

“(…)Según el principio de Derecho internacional de la identidad o continuidad del Estado, la responsabilidad subsiste con independencia de los cambios de gobierno en el transcurso del tiempo y, concretamente, entre el momento en que se comete el hecho ilícito que genera la responsabilidad y aquél en que ella es declarada. Lo anterior es válido también en el campo de los derechos humanos aunque, desde un punto de vista ético o político, la actitud del nuevo gobierno

⁸ E/CN.4/2001/68, de 18 de diciembre de 2000.

⁹ Artículo 13.1 de la Declaración de las Naciones Unidas sobre la Protección de Todas las Personas contra las Desapariciones Forzadas.

¹⁰ Naciones Unidas. E/CN.4/2004/WG.22/WP.2, de 13 de septiembre de 2004. Proyecto de instrumento normativo jurídicamente vinculante para la protección de todas las personas contra las desapariciones forzadas. Artículo 12.2.

¹¹ Caso Velázquez Rodríguez, párr. 181.

Apartat de Correus 1001

08629 Torrelles de Llobregat (Barcelona)

armhc@memoriacatalunya.org

www.memoriacatalunya.org

telèfon 656 80 23 38 número 27493/B d'inscripció en el Registre d'Entitats de la Generalitat de Catalunya

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

sea mucho más respetuosa de esos derechos que la que tenía el gobierno en la época en la que las violaciones se produjeron”¹².

En este sentido, conviene tener en cuenta que la obligación de investigar violaciones a derechos humanos, y entre ellas la desaparición forzada de personas, es una obligación de medio o comportamiento y no de resultado:

“En ciertas circunstancias puede resultar difícil la investigación de hechos que atenten contra derechos de la persona. La de investigar es, como la de prevenir, una obligación de medio o comportamiento que no es incumplida por el solo hecho de que la investigación no produzca un resultado satisfactorio.

Sin embargo, debe emprenderse con seriedad y no como una simple formalidad condenada de antemano a ser infructuosa. Debe tener un sentido y ser asumida por el Estado como un deber jurídico propio y no como una simple gestión de intereses particulares, que dependa de la iniciativa procesal de la víctima o de sus familiares o de la aportación privada de elementos probatorios, sin que la autoridad pública busque efectivamente la verdad. Esta apreciación es válida cualquiera sea el agente al cual pueda eventualmente atribuirse la violación, aun los particulares, pues, si sus hechos no son investigados con seriedad, resultarían, en cierto modo, auxiliados por el poder público, lo que comprometería la responsabilidad internacional del Estado”¹³.

(i) El derecho de los familiares de las víctimas a conocer la verdad

Una de las principales consecuencias del crimen de desaparición forzada es la incertidumbre en que sume a los familiares de las víctimas sobre el destino y paradero de sus seres queridos, además de la imposibilidad de dar sepultura digna a sus restos. En tanto el Estado no investigue e informe sobre las circunstancias de la desaparición y el lugar donde se encuentran los restos, falta a su deber elemental de hacer cesar la violación. En otras palabras, los familiares de las víctimas tienen el derecho a recibir información sobre el destino de sus seres queridos. Por ello, el Estado debe terminar con la incertidumbre mediante un esfuerzo investigativo verdadero y eficaz para aportar la información que corresponda¹⁴.

¹² Caso Velázquez Rodríguez, párr. 184.

¹³ Caso Velázquez Rodríguez, párr. 177; Caso Godínez Cruz, párr. 188; Caso Caballero Delgado y Santana, párr. 58.

¹⁴ Véase Diane F. Orentlicher, "Addressing Gross Human Rights Abuses: Punishment and Victim Compensation" en Louis Henkin and John Lawrence Hargrove (eds.), Human Rights: An Agenda for the Next Century, Studies in Transnational Legal Policies, No. 26, The American Society of International

Apartat de Correus 1001
08629 Torrelles de Llobregat (Barcelona)

armhc@memoriacatalunya.org
www.memoriacatalunya.org

telèfon 656 80 23 38 número 27493/B d'inscripció en el Registre d'Entitats de la Generalitat de Catalunya

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

La incertidumbre hace de cada familiar también una víctima directa de la violación. El Comité de Derechos Humanos del Pacto de Naciones Unidas se basó en este principio en el Caso Quinteros v. Uruguay, para concluir que la madre de un desaparecido tenía derecho a compensación como víctima del sufrimiento causado a raíz de la falta de información:

“El Comité comprende la angustia y el estrés causados a la madre por la desaparición de su hija y la continua incertidumbre respecto a su destino y su paradero. La peticionaria tiene el derecho a saber qué le ha ocurrido a su hija. En este sentido, ella también es una víctima de las violaciones al Pacto sufridas por su hija”¹⁵.

La Corte Interamericana también admite la presunción de que los padres sufren "moralmente por la muerte cruel de sus hijos, pues es propio de la naturaleza humana que toda persona experimente dolor ante el suplicio de un hijo"¹⁶ y por lo tanto tienen derecho a obtener una indemnización por daño moral¹⁷.

Sin embargo, el deber de reparar integralmente el daño causado no se satisface únicamente con el ofrecimiento de una suma de dinero como monto indemnizatorio. Muy por el contrario, el derecho a la indemnización es antes que nada el derecho a una reparación integral. La primera forma de satisfacerlo es la restitución ad integrum. Para el desaparecido mismo la restitución es imposible si su destino ha sido la ejecución extrajudicial y el ocultamiento del cadáver. Pero para el resto de las víctimas, es decir

Law, Washington, 1994; Diane Orentlicher, "Settling Accounts: The Duty to Prosecute Human Rights Violations of a Prior Regime" en Yale Law Journal No. 100, 1990; Naomi Roht-Arriaza (comment), "State Responsibility to Investigate and Prosecute Grave Human Rights Violations in International Law", California Law Review No. 78, 1990; José Zalaquett, "Confronting Human Rights Violations Committed by Former Governments: Principles Applicable and Political Constraints" in State Crimes: Punishment or Pardon, Aspen Institute Justice and Society Program, New York, 1989. Con referencia expresa a la Argentina ver nuestra publicación: Americas Watch, Verdad y Justicia en la Argentina: Actualización (traducción del original en inglés Truth and Partial Justice in Argentina), Paz Producciones, Buenos Aires, julio de 1991. Véase además, Jo M. Pasqualucci, "The Whole Truth and Nothing But the Truth: Truth Commissions, Impunity and the Inter-American Human Rights System" en Boston University International Law Journal, Fall 1994, pp. 321-369; Carlos Chipoco, "El derecho a la verdad: un análisis comparativo", documento presentado en la XVIII conferencia del Latin American Studies Association (LASA) el 12 de marzo de 1994.

¹⁵ Caso No. 107/1981.

¹⁶ Corte I.D.H., Caso Aloeboetoe y otros, Reparaciones (art 63.1 Convención Americana sobre derechos Humanos) Sentencia del 10 de setiembre de 1993, Serie C. No. 15, párr. 76.

¹⁷ Corte Inter-Americana de Derechos Humanos, caso Suárez Rosero, sentencia del 12 de noviembre de 1997, párrs. 100 y 102.

Apartat de Correus 1001

08629 Torrelles de Llobregat (Barcelona)

armhc@memoriacatalunya.org

www.memoriacatalunya.org

telèfon 656 80 23 38 número 27493/B d'inscripció en el Registre d'Entitats de la Generalitat de Catalunya

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

los familiares, el primer paso de una restitución si es posible: consiste simplemente en poner fin al estado de incertidumbre e ignorancia en que se encuentran¹⁸.

El conocimiento pleno de las circunstancias de cada caso también es parte de una forma de reparación "moral" a la que las familias de los desaparecidos son acreedoras. Universalmente se reconoce que la investigación de la verdad y su amplia difusión pública están incluidas entre los "recursos efectivos" que los Estados deben asegurar en caso de violaciones graves y sistemáticas¹⁹. Estos recursos de contenido puramente moral son, muchas veces, más importantes para los familiares de las víctimas que las indemnizaciones pecuniarias.

Sólo el conocimiento detallado de las circunstancias de cada caso puede contribuir a reparar el daño causado y dar una satisfacción a los familiares de las víctimas²⁰.

Conforme al "conjunto de principios actualizado para la protección y promoción de los derechos humanos mediante la lucha contra la impunidad", elaborado por la experta independiente Diane Orentlicher²¹, "Independientemente de las acciones que puedan entablar ante la justicia, las víctimas y sus familias tiene el derecho imprescriptible a conocer la verdad acerca de las circunstancias en que se cometieron las violaciones y, en caso de fallecimiento o desaparición, acerca de la suerte que corrió la víctima."²²

Para poder garantizar este "derecho a saber", el Principio 5 indica que "incumbe a los Estados adoptar las medidas adecuadas, incluidas las medidas necesarias para garantizar el funcionamiento independiente y eficaz del poder judicial, para hacer efectivo el derecho a saber. Las medidas apropiadas para asegurar ese derecho pueden incluir procesos no judiciales que complementen la función del poder judicial.

¹⁸ Memorial en derecho Amicus Curiae presentado por Human Rights Watch/Americas y el (CEJIL) Centro por la Justicia y el Derecho Internacional ante la Excma. Cámara Federal en lo criminal y correccional de la Capital Federal. Mignone, Emilio F., presentación en la causa Nro.761 "Hechos denunciados como ocurridos en el ámbito de la Escuela Superior de Mécanica de la Armada (E.S.M.A)", Buenos Aires, Argentina, junio de 1995.

¹⁹ Para van Boven la verificación de los hechos, una sentencia declarativa en favor de las víctimas y una solicitud pública de perdón constituyen formas de reparación que, en todo caso, deben estar acompañadas de un reconocimiento público de los hechos y de la aceptación de la responsabilidad del Estado, Theo van Boven (Special Rapporteur), "Final Report of the Study Concerning the Rights to Restitution, Compensation and Rehabilitation for Victims of Gross Violations of Human Rights and Fundamental Freedoms", UN-ECOSOC Doc. E/CN.4/Sub.2/1993/8, 2 de julio de 1993, párr. 137.

²⁰ El Relator Especial van Boven afirma que los familiares insisten en la revelación de la verdad como primer requerimiento de la justicia. En el informe del Relator Especial se incluye, además, la identificación clara de los autores responsables como parte de ese recurso (párr. 131).

²¹ E/CN.4/2005/102/Add.1, de 8 de febrero de 2005. Presentado ante la Comisión de Derechos Humanos de Naciones Unidas en su 61 periodo de sesiones.

²² E/CN.4/2005/102/Add.1, de 8 de febrero de 2005. Principio 4. El derecho de las víctimas a saber. Pág.7

Apartat de Correus 1001

08629 Torrelles de Llobregat (Barcelona)

armhc@memoriacatalunya.org

www.memoriacatalunya.org

telèfon 656 80 23 38 número 27493/B d'inscripció en el Registre d'Entitats de la Generalitat de Catalunya

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

Las sociedades que han experimentado crímenes odiosos perpetrados en forma masiva o sistemática pueden beneficiarse en particular con la creación de una comisión de la verdad u otra comisión de investigación con objeto de establecer los hechos relativos a esas violaciones de manera de cerciorarse de la verdad e impedir la desaparición de pruebas. Sea que un Estado establezca o no un órgano de ese tipo, debe garantizar la preservación de los archivos relativos a las violaciones de los derechos humanos y el derecho humanitario y la posibilidad de consultarlos”.

(ii) El derecho de la sociedad a ser debidamente informada

El derecho a la verdad -vale decir, al pleno esclarecimiento de los hechos que rodean el caso- no sólo pertenece a los familiares sino a la sociedad en su conjunto. Con el objeto de prevenir futuras violaciones, el Estado tiene la obligación de demostrar a la sociedad que está comprometido con la defensa y protección de los derechos humanos lo cual supone, como mínimo, la total transparencia acerca de la información que posea en torno a las actividades desarrolladas por los agentes que hayan participado en desapariciones forzadas. En este sentido, la Comisión Interamericana ha señalado que:

*“Toda la sociedad tiene el irrenunciable derecho de conocer la verdad de lo ocurrido, así como las razones y circunstancias en las que aberrantes delitos llegaron a cometerse, a fin de evitar que esos hechos vuelvan a ocurrir en el futuro”.*²³

En este mismo sentido, el Principio 2 del “Conjunto de principios actualizado para la protección y la promoción de los derechos humanos mediante la lucha contra la impunidad” establece que “Cada pueblo tiene el derecho inalienable a conocer la verdad acerca de los acontecimientos sucedidos en el pasado en relación con la perpetración de crímenes aberrantes y de las circunstancias y los motivos que llevaron, mediante violaciones masivas o sistemáticas a la perpetración de esos crímenes. El ejercicio pleno y efectivo del derecho a la verdad proporciona una salvaguardia fundamental contra la repetición de tales violaciones”²⁴.

²³ Comisión Interamericana de Derechos Humanos, "Campos en los cuales han de tomarse medidas para dar mayor vigencia a los derechos humanos, de conformidad con la Declaración Americana de Derechos y Deberes del Hombre y la Convención Americana sobre Derechos Humanos", Informe Anual de la Comisión Interamericana de Derechos Humanos 1985-86, OEA/Ser. L/V./ II.68, Doc. 8, rev. 1, 26 de septiembre de 1986, cap. V, p.

²⁴ E/CN.4/2005/102/Add.1. Principio 2. Derecho inalienable a la verdad. Pág. 7.

Apartat de Correus 1001

08629 Torrelles de Llobregat (Barcelona)

armhc@memoriacatalunya.org

www.memoriacatalunya.org

telèfon 656 80 23 38 número 27493/B d'inscripció en el Registre d'Entitats de la Generalitat de Catalunya

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

- El derecho a obtener una reparación

El proyecto de decreto de la Generalitat de Catalunya que regula las actuaciones relativas a fosas de la Guerra Civil y Posguerra localizadas en Catalunya se enmarca dentro de las medidas encaminadas a la dignificación y restitución moral de aquellas personas que fueron víctimas de la guerra civil y el posterior régimen franquista, tal y como señalamos, consta en su Exposición de Motivos. Reconociendo el paso que la Generalitat de Catalunya quiere asumir mediante la práctica de este tipo de exhumaciones, preocupa, sin embargo, la regulación de esta práctica en el proyecto de decreto. Y es que de lo que se desprende de las obligaciones internacionales del Estado español respecto a los desaparecidos en la Guerra Civil y posterior régimen franquista, la obligación de reparar no se agota con una reparación económica y la exhumación de una serie de fosas comunes. Independientemente del derecho a la justicia de las víctimas (entendido como la iniciación de la persecución penal de los presuntos perpetradores de las violaciones), la Generalitat de Catalunya tiene la obligación de investigar con todos los medios a su alcance y de forma seria, las circunstancias en que estas personas desaparecieron. Lo cual no puede realizarse únicamente con la exhumación de los restos calavéricos de las fosas comunes.

Menos aún se podría dignificar a las víctimas cuando no se ponen todos los esfuerzos al alcance de la Generalitat para identificar a las mismas (casos en los que se puede levantar un monolito o cualquier otro monumento conmemorativo antes de la exhumación, conforme al artículo 4 del proyecto de decreto) y, no se establece un

mecanismo por el que los familiares de las víctimas puedan decidir sobre qué tipo de medidas de dignificación se consideran pertinentes. En este punto, el proyecto de decreto no establece cuál es el mecanismo y a quién corresponde decidir el levantamiento de un monolito o de otro monumento y cuál es la participación de las familias de las víctimas en esta selección.

Conforme al derecho internacional de los derechos humanos, el derecho a obtener reparación por parte de las víctimas y los familiares de las víctimas, *“deberá abarcar todos los daños y perjuicios sufridos por las víctimas; comprenderá medidas de restitución, indemnización, rehabilitación y satisfacción según lo establece el derecho internacional”*²⁵. La exhumación de estas fosas únicamente constituiría una de las medidas de reparación a que tienen derecho las víctimas y sus familiares.

En primer lugar, y desde un punto técnico jurídico, el hecho de que la regulación de los procedimientos de exhumación y la búsqueda de “la verdad” se realice a través de un decreto deja mucho que desear. En este sentido, debería ser el parlamento catalán (si no el Nacional) el que regule esta materia a través de una ley. Además, si lo que realmente se pretende es investigar cuáles fueron las circunstancias en las que las personas que se encuentran en esas fosas desaparecieron forzosamente (conforme al derecho a la verdad de sus familiares y de la

²⁵ E/CN.4/2005/102/Add.1. Principio 34. Ambito de aplicación del derecho a obtener reparación. Pág.17.

Apartat de Correus 1001

08629 Torrelles de Llobregat (Barcelona)

armhc@memoriacatalunya.org

www.memoriacatalunya.org

telèfon 656 80 23 38 número 27493/B d'inscripció en el Registre d'Entitats de la Generalitat de Catalunya

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

sociedad) son muchas más las medidas a adoptar. En este sentido, lo que se debería de crear en Catalunya es una Comisión de la Verdad que pueda encarar el tema de los desaparecidos de la Guerra Civil y del posterior régimen franquista de forma integral. Según el derecho internacional de los derechos humanos, las víctimas y sus familiares de esta flagrante violación a los derechos humanos, llámese crimen de lesa humanidad o de otra manera es a “la verdad, a la justicia y a la reparación”. No existe ninguna duda de que una forma de hacer justicia se realiza a través de la exhumación de las personas desaparecidas y su entrega a sus familiares para darles sepultura. Sin embargo esta medida no agota el derecho a la justicia de las víctimas y sus familiares. No estamos proponiendo con esto que se inicien procesos penales en contra de las personas que presuntamente llevaron a cabo esta política de desapariciones, simplemente proponiendo que este derecho pueda ser ejercido por los familiares de las víctimas si lo consideran oportuno.

Sin embargo y como primer paso, *“No debe olvidarse nunca que muchas víctimas y sus parientes y amigos insisten en que la primera exigencia de la justicia es que se ponga en claro la verdad...”*²⁶

En todo caso, y dada la predisposición del Gobierno de la Generalitat a la búsqueda de la verdad respecto de las personas desaparecidas (que debería ampliarse a todas las personas desaparecidas y no únicamente a las ubicadas en las fosas comunes), se debería crear una Comisión de la Verdad encargada de: 1) esclarecer con objetividad, equidad e imparcialidad las violaciones a los derechos humanos y al derecho internacional humanitario (artículo 3 común a los Convenios de Ginebra) que ocurrieron durante la Guerra Civil y el posterior régimen franquista; 2) elaborar un informe que contenga los resultados de las investigaciones realizadas; 3) formular una serie de recomendaciones sobre la dignificación y memoria de las víctimas. Para el establecimiento de esta Comisión se deberían tener en cuenta el *“Conjunto de Principios actualizado para la protección y la promoción de los derechos humanos mediante la lucha contra la impunidad”*²⁷, sobre todo, los Principios 6 (Establecimiento y Función de las Comisiones de la Verdad²⁸), 7 (Garantías de independencia, imparcialidad y competencia²⁹) y Principio 8 (Delimitación del Mandato de una Comisión³⁰).

²⁶ E/CN.4/Sub.2/1993/8, 2 de julio de 1993. Párrafo 134.

²⁷ E/CN.4/2005/102/Add.1.

²⁸ *“En la mayor medida posible, las decisiones de establecer una comisión de la verdad, definir su mandato y determinar su composición deben basarse en amplias consultas públicas en las cuales deberá requerirse la opinión de las víctimas y los supervivientes. Deben realizarse esfuerzos especiales por asegurar que los hombres y las mujeres participen en esas deliberaciones en un pie de igualdad. Teniendo en cuenta la dignidad de las víctimas y sus familias, las investigaciones realizadas por las comisiones de la verdad deben tener por objeto en particular garantizar el reconocimiento de partes de la verdad que anteriormente se negaban”.*

²⁹ *“Las comisiones de investigación, incluidas las comisiones de la verdad, deben establecerse mediante procedimientos que garanticen su independencia, imparcialidad y competencia. Con ese fin, el mandato de las comisiones de investigación, incluidas las comisiones de carácter internacional, debe respetar las siguientes directrices:*

Apartat de Correus 1001

08629 Torrelles de Llobregat (Barcelona)

armhc@memoriacatalunya.org

www.memoriacatalunya.org

telèfon 656 80 23 38 número 27493/B d’inscripció en el Registre d’Entitats de la Generalitat de Catalunya

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

- a) Deberán estar formadas conforme a criterios que demuestren a la opinión pública la competencia en materia de derechos humanos y la imparcialidad de sus miembros, que deben incluir a expertos en derechos humanos y, en caso pertinente, en derecho humanitario. También deberán estar formadas de conformidad con condiciones que garanticen su independencia, en particular por la inamovilidad de sus miembros durante su mandato, excepto por razones de incapacidad o comportamiento que los haga indignos de cumplir sus deberes y de acuerdo con procedimientos que aseguren decisiones justas, imparciales e independientes.
- b) Sus miembros se beneficiarán de los privilegios e inmunidades necesarios para su protección, incluso cuando ha cesado su misión, especialmente con respecto a toda acción en difamación o cualquier otra acción civil o penal que se les pudiera intentar sobre la base de hechos o de apreciaciones mencionadas en los informes de las comisiones.
- c) Al elegir a los miembros, deberán realizarse esfuerzos concertados por garantizar una representación adecuada de las mujeres así como de otros grupos apropiados cuyos miembros hayan sido especialmente vulnerables a las violaciones de los derechos humanos”.

³⁰ Para evitar los conflictos de competencia se debe definir claramente el mandato de la comisión, que debe estar de acuerdo con el principio de que la finalidad de las comisiones no consistirá en reemplazar a la justicia, tanto civil o administrativa como penal. En particular, únicamente los tribunales penales tienen competencia para determinar la responsabilidad penal individual a fin de pronunciarse, llegado el caso, sobre la culpabilidad y seguidamente sobre la pena.

Además de las directrices establecidas en los principios 12 y 13, el mandato de una comisión de investigación ha de incorporar o reflejar las siguientes estipulaciones:

- a) El mandato de la comisión puede reafirmar su derecho; solicitar la asistencia de la fuerza pública, incluso, bajo reserva del principio 10 a) para hacer proceder a comparecencias, efectuar visitas en todos los lugares de interés para sus investigaciones y/u obtener la producción de pruebas pertinentes.
- b) Cuando la comisión tiene razones para creer que está amenazada la vida, la salud o la seguridad de una persona de interés para sus investigaciones o hay riesgo de que se pierda un elemento de prueba, se puede dirigir a un tribunal, con arreglo a un procedimiento de urgencia, o adoptar otras medidas apropiadas para poner fin a esa amenaza o a ese riesgo.
- c) Sus investigaciones se referirán a todas las personas acusadas de presuntas violaciones de los derechos humanos y/o del derecho humanitario, tanto si las ordenaron como si las cometieron, si fueron autores o cómplices, y tanto si se trata de agentes del Estado o de grupos armados paraestatales o privados relacionados de algún modo con el Estado, como de movimientos armados no estatales considerados beligerantes. Sus investigaciones podrán abordar asimismo la función de otros protagonistas para facilitar las violaciones de los derechos humanos y del derecho humanitario.
- d) Las comisiones estarán facultadas para investigar todas las formas de violación de los derechos humanos y del derecho humanitario. Sus investigaciones se referirán prioritariamente a las que constituyan delitos graves según el derecho internacional, y en ellas se prestará especial atención a las violaciones de los derechos fundamentales de la mujer y de otros grupos vulnerables.
- e) Las comisiones de investigación tratarán de preservar las pruebas en interés de la justicia.
- f) El mandato de las comisiones de investigación deberá subrayar la importancia de preservar los archivos de la comisión. Desde el principio de sus trabajos, las comisiones deberán aclarar las condiciones que regirán el acceso a sus archivos, incluidas las condiciones encaminadas a impedir la divulgación de información confidencial, preservando a la vez el derecho del público a consultar sus archivos.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

En segundo lugar, (y dado que no se contempla en el proyecto de decreto) se debería de realizar una campaña de información pública sobre personas desaparecidas, la cual puede tener una importancia vital, no sólo para obtener información, sino para que las familias se sientan menos aisladas en su papel de víctimas, y no tengan que buscar la información sino que dispongan de ella. Como la información normalmente esta dispersa y desorganizada, una campaña de información pública puede servir de catalizador en la reconstrucción de todos los datos disponibles y para obtener datos adicionales de otros sectores de la sociedad. Aunque el inciso a) del artículo 20 del proyecto de decreto prevee que la persona o entidad responsable de una intervención preventiva tiene la obligación de:

“a) Comunicar al ayuntamiento correspondiente el día y la hora de inicio de la intervención, con una antelación suficiente para que éste lo haga público, mediante la publicación del correspondiente edicto, y lo comunique a la Secretaría de Coordinación Interdepartamental, a los efectos que esta pueda notificar la realización de la intervención mencionada a aquellas personas que podrían tener un interés legítimo en conocerla, por sus vínculos familiares con alguna de las personas, que, con razonable certeza, se encuentran enterradas en la fosa, de conformidad con el principio general de respeto de la voluntad de la persona muerta, en cuanto a cuál tenía que ser la destinación final de su cadaver, y en su defecto, al respeto de la voluntad de sus familiares más próximos”.

Esta medida se considera que no va tener un mayor impacto y es que los edictos se publican a nivel municipal. Pareciera que se trata más de una formalidad, que de un interés genuino de dar a conocer las exhumaciones que van a realizarse y la posterior recuperación de la memoria histórica. La campaña de información pública a realizarse no debería tener como objetivo único el dar a conocer las exhumaciones que se llevaría a cabo en esa área, sino que debería invitar a todos los que pudieran estar en posesión de información pertinente a que presentaran su versión de los hechos y, de los lugres donde cualquier ciudadano que lo deseara podía acudir a presentar su testimonio o aportar información, con carácter de confidencialidad. Esta campaña de información pública fue realizada por la Comisión de Esclarecimiento Histórico de Guatemala, desde su instalación. Con esta finalidad, esta Comisión publicó a lo largo de 18 meses, 14 anuncios en diarios y revistas de circulación nacional, periódicos semanales regionales y una revista centroamericana. Aunque la campaña se desarrolló fundamentalmente

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

*en la prensa y la radio, también se emplearon otros medios alternativos de comunicación*³¹.

Además, preocupa en relación a la composición de los órganos e instrumentos administrativos que aparecen en el artículo 9 del proyecto de decreto, la mayoritaria composición gubernamental de sus miembros. Únicamente, entre los 14 vocales del Comité Técnico de Coordinación, se nombrará 1 vocal “en representación de las entidades privadas sin ánimo de lucro, que tengan el domicilio y desarrollen sus actividades principalmente en Catalunya”³². Preocupa, porque cómo se va a tener en cuenta la dignificación de las víctimas si sus familiares o asociaciones de víctimas no tienen una voz más representativa en estos órganos.

Además, y en relación con el procedimiento establecido para la obtención de una autorización de intervención en fosa, las personas o entidades correspondientes, las cuáles no son definidas en el proyecto de decreto (pero se entiende que podrían ser asociaciones de víctimas o equipos de antropología forense, tienen que adjuntar entre otros documentos, “una memoria relativa a las personas que, presuntamente, son allí enterradas y las circunstancias presuntas de su muerte” (artículo 18.1.b). Lo cual implica una investigación previa respecto de los hechos que dieron lugar a las desapariciones de las personas y su identificación, que se podría interpretar en el sentido de que se deja la carga de la prueba en las entidades promotoras. Más aún cuando el proyecto de decreto no especifica qué medidas en concreto van a adoptar los órganos administrativos en él creados para identificar cementerios clandestinos, cuyo conocimiento se desconoce actualmente.

En todo caso, para el conocimiento de los lugares donde se encuentran cementerios clandestinos no identificados y más aún el esclarecimiento de la suerte de estas personas, se necesitará de la colaboración de una serie de Ministerios (a nivel estatal), como por ejemplo, el Ministerio de Defensa. El proyecto de decreto no establece esta colaboración. Un motivo que encontramos de esta carencia es que a través de un decreto de un gobierno autonómico no se puede exigir la colaboración de distintos Ministerios del Estado español en esta materia, lo cual nos lleva a pensar que la regulación del objeto del proyecto no puede realizarse a través de un decreto autonómico. Habría que pensar cuál es la fórmula adecuada.

En cuánto a qué medidas tienen que adoptar tanto la Comisión Interdepartamental como el Comité Técnico de Coordinación para el esclarecimiento de los hechos y circunstancias en que ocurrieron estas desapariciones y posterior ejecución extrajudicial

³¹ *Guatemala Memoria del Silencio*. Informe de la Comisión para el Esclarecimiento Histórico. Oficina de Servicios para Proyectos de Naciones Unidas (UNOPS). Primera Edición, junio de 1999. Tomo I. Pág.35.

³² Artículo 12. Inciso 3 c).

Apartat de Correus 1001

08629 Torrelles de Llobregat (Barcelona)

armhc@memoriacatalunya.org

www.memoriacatalunya.org

telèfon 656 80 23 38 número 27493/B d'inscripció en el Registre d'Entitats de la Generalitat de Catalunya

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

de las personas allí enterradas, el proyecto de decreto únicamente indica en relación con las funciones del Comité Técnico de Coordinación: *“Impulsar la adopción de actuaciones concretas, de acuerdo con las directrices de la Comisión, respecto a las actuaciones de estudio y aclaración de los hechos, de localización de nuevas fosas, de dignificación de éstas y divulgación, a que se refiere el artículo 3”* (artículo 13.e)). Sin embargo, entre las funciones explícitas otorgadas a esta Comisión en el artículo 11 del Proyecto de Decreto, no se indica que este órgano debería de emitir directrices de actuación al Comité Técnico. En definitiva, no se deducen de las funciones de ninguno de estos órganos que medidas en concreto van a impulsar para el esclarecimiento de los hechos, a parte de las exhumaciones y de intentar identificar a las víctimas.

Este último punto es importante en cuanto a que entre las actuaciones objeto de la regulación se encuentra *“la divulgación de los acontecimientos y lugares que se pretendan recordar para que las nuevas generaciones puedan mantener viva su memoria”* (artículo 3.1.e)). La pregunta que nos planteamos en este punto es: ¿Cómo se van a divulgar acontecimientos que están predeterminados a no conocerse? Es importante tener en cuenta que ninguno de los órganos administrativos creados por este proyecto de decreto tiene entre sus funciones la elaboración de un informe final sobre la investigación realizada a través de las distintas exhumaciones. Únicamente, según su artículo 21, la persona o personas que dirijan cada intervención tienen la obligación de realizar distintos informes sobre la exhumación. Como consecuencia, lo que resultaría de la implementación de este decreto es un conocimiento aislado y parcializado de la historia de Catalunya, fruto de distintas exhumaciones y la identificación de un número determinado de los restos encontrados.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

▪ Conclusión

Como conclusión a todo lo señalado anteriormente se puede afirmar que la aprobación del proyecto de decreto objeto de análisis supondría un duro golpe a los familiares de las víctimas de violaciones a los derechos humanos y de derecho internacional humanitario durante la Guerra Civil y posterior régimen franquista: 1) porque el proyecto de decreto no prevee ninguna medida de tipo psicológico para estas personas, y es que propia exhumación rememora los acontecimientos dolorosos del pasado; 2) porque la implementación de este decreto no satisfaría el derecho a la verdad de los familiares de las víctimas y de la sociedad a conocer qué es lo que realmente ocurrió en este tiempo, respecto a la desaparición forzada de personas; 3) porque aunque el fin del decreto es la divulgación de los acontecimientos y lugares que se pretenden rememorar, existen otras víctimas y familiares de víctimas de otras violaciones a los derechos humanos, que van a quedar en el olvido porque sobrevivieron (dígase las víctimas de tortura).

Preocupa especialmente que no se haya regulado a través de una ley y de forma integral el tema del derecho a la reparación de las víctimas y de los familiares de las víctimas de violaciones a los derechos humanos y de derecho internacional humanitario, entendido como el derecho a la verdad, a la justicia y a la reparación (que puede ser monetaria en algunos casos y moral en todos). El hecho de que se vayan publicando distintos decretos para regular distintos aspectos del derecho podría interpretarse como una falta de voluntad política de respetar estos derechos.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

El col·lectiu d'investigadors en història contemporània de la UAB que col·laborem amb l'Associació per a la Recuperació de la Memòria Històrica de Catalunya, després d'haver llegit el decret de la Generalitat, ha establert una sèrie de crítiques i propostes que detallem a continuació.

Pensem que aquest projecte de decret estableix tota una sèrie de limitacions a l'estudi i l'anàlisi de la repressió política i social durant la guerra i la postguerra a Catalunya. Opinem que alguns dels articles de la proposta del decret llei impedeixen als historiadors l'acumulació de les dades empíriques necessàries per tal de dur a terme un estudi el més complet possible sobre la repressió del franquisme

En primer lloc, si l'objectiu principal del decret és la dignificació d'aquells que podrien haver estat enterrats en una fossa comuna, no entenem el per què, ni sobre la base de quins criteris, s'estableixen condicionaments per a l'obertura i l'excavació de les fosses comunes que poguessin catalogar-se en territori català. Creiem que l'única actuació digna que se'ls pot brindar, no ja als que van ser objecte de la violència, sinó als familiars i afins que poguessin quedar, seria oferir-los la possibilitat de disposar dels seus sobre la base de la seva voluntat individual.

Així mateix, i tenint en compte quin seria el nostre paper en aquestes actuacions, considerem que tot estudi que pretengui abordar la temàtica de la repressió de guerra i postguerra a Catalunya hauria de treballar i analitzar totes aquelles fonts documentals, indicis, proves, testimonis orals i restes materials que poguessin aclarir un passat que encara té espais obscurs. Per això pensem que tota limitació a l'obertura de fosses contradiu, d'una banda, la voluntat de dignificar a les víctimes i, per una

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

altra, estableix barreres a una investigació històrica que considerem multidisciplinar, tant en metodologia com en persones físiques.

Com historiadors que pretenem aportar noves visions, i per tant enriquir el coneixement d'aquesta etapa històrica, creiem necessari comptar amb la col·laboració d'altres disciplines i formes d'investigació: la dels antropòlegs socials i culturals, la dels antropòlegs forenses i la dels arqueòlegs. Aquests dos últims col·lectius serien, precisament, els que jugarien un paper específic, i no només tècnic, pel que fa a l'exhumació dels cossos i materials enterrats en les fosses comunes. Per això, i tenint en compte que els nostres criteris es troben guiats per la voluntat d'establir un estudi històric rigorós i científic, basat en la contrastació de totes les fonts disponibles siguin orals o escrites, creiem equivocada la pretensió d'establir una diferenciació entre unes fosses que serien "d'interès de la Generalitat" (article 7), en contraposició al que interpretem que serien la resta, de no interès per a la Generalitat.

Per contra, ens sembla encertada la diferenciació tipològica entre les fosses que es poguessin censar, però no amb l'objectiu d'establir quines obrir i quines no. Considerem que totes les fosses són d'interès de l'investigador i de tots aquells que vulguin conèixer aquesta etapa històrica, i no establim filtres a priori per al seu estudi. Creiem que l'anàlisi de totes i cadascuna de les fosses que es poguessin trobar en territori català permetria l'objectiu que a nosaltres ens guia: el reconeixement moral i històric a les víctimes i les seves famílies, i la possibilitat de fer un estudi el més ampli possible sobre el període en qüestió.

En aquest sentit, opinem que el decret cau en una fatal ambigüitat: la de no establir cap acotació cronològica precisa sobre les fosses que podrien obrir-se. És a dir, constatant que no existeix actualment un

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

consens acadèmic sobre el terme postguerra, el decret no defineix clarament a quins anys es refereix, encara que nosaltres pensem que no seria necessari establir uns límits temporals per a fer possible l'obertura de les diferents fosses ja que s'haurien d'obrir totes, de les primeres a les últimes i sense establir categories. En qualsevol cas, entenent el franquisme com una etapa específica de la història d'Espanya (i la que ens ocupa de Catalunya), totes aquelles fosses creades en aquella època haurien de ser d'interès de la Generalitat; també les de la guerra civil, que suposen una diferenciació respecte a les altres en tant que es documenten fosses de víctimes de "repressió republicana".

Així, considerem que la diferenciació entre fosses d'interès i la resta no hauria de guiar-se per qüestions com: si es troben situades en "cementiris o llocs degudament autoritzats" (article 7, 1a), si es consideren fossa massiva o no, o si alberguen civils o militars, sobretot si tenim present que fins que la fossa no s'obra no podem saber amb veritable certesa quantes persones (civils o militars) s'hi troben, ja que sovint les fonts prèvies no són prou explícites. No volem reiterar-nos en una argumentació que parteix del nostre sentit comú: totes les fosses censades haurien de ser objecte d'un estudi complet, i integrat en una investigació més global sobre els fets concrets, els objectius que els guiaren i el context en el que s'emmarcaren. La nostra concepció suposa entendre la guerra civil i la dictadura, sorgida de la victòria d'un dels bàndols enfrontats, com una etapa històrica en la que es conculcaren els drets civils més elementals i, entre ells, el dret a una defensa jurídica davant unes acusacions que –per ser motivades per qüestions polítiques, religioses o socioeconòmiques– significaren la mort violenta de milers de persones. Per a realitzar una quantificació més exacta de la magnitud d'aquest tipus de repressió cal exhumar tots els morts estiguin on estiguin.

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

Malgrat tot, desconeixem quins criteris influiran en la decisió d'excavar o no una fossa. El decret no aclareix si se seguiran criteris científics, amb una voluntat clara i definida d'investigar aquells fets històrics, o amb una voluntat política y desconixedora de la realitat històrica a la que ens enfrontem. Es necessària encara la investigació en aquest camp que permeti, d'una banda, realitzar una tasca de revisió de xifres (de les víctimes de la repressió) y, de l'altra, un anàlisi de tipus qualitatiu sobre els objectius de la repressió, els mecanismes utilitzats, el context en el què s'inscriuen, la implicació social i, en definitiva, el seu significat històric. Tota limitació a aquest tipus d'estudi ens sembla inacceptable i contradictòria amb els objectius que el mateix decret persegueix: dignificar les fosses i les víctimes de la repressió i realitzar un "estudi i recerca historiogràfica per a l'aclariment dels fets esdevinguts" (article 3, 1a).

D'aquesta manera, considerem que s'hauria de consultar àmpliament a diferents experts sobre la matèria que analitzem, des d'especialistes i acadèmics fins a col·lectius amb prou experiència com l'Associació per a la Recuperació de la Memòria Històrica, entre d'altres. Tots ells podrien guiar amb uns criteris més clars, coneixent el període, en contacte amb els familiars, detallant un protocol a seguir per a fer possible una investigació històrica global i científica, a la vegada que rigorosa.

Enfrontar-se a la realitat històrica d'aquells anys suposa no comptar amb les fonts documentals i gràfiques, proves físiques i restes materials suficientment clares i irrefutables com per a poder descartar, a priori, l'estudi d'una de les fonts, com seria l'excavació d'una fossa, que ens ajudaria a contrastar altres tipus d'informacions obtingudes. Per tant, els censos que puguin realitzar-se, tant de fosses com de desapareguts, no signifiquen l'existència d'unes xifres més fiables, ja que estan subjectes a la necessària contrastació mitjançant l'excavació de les diferents fosses localitzades. Només d'aquesta manera els que consten com desapareguts deixaran de

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

ser-ho, passant a ser considerats com el que van ser: víctimes d'una repressió que pretenem analitzar fins a les últimes conseqüències.

D'altra banda, també remarcar el fet que el projecte de la Generalitat no estableix cap tipus de planificació temporal pel que fa a la creació dels dos censos (el de desapareguts i el de fosses comunes) i a les posteriors excavacions. Tenint present que,

en aquest cas, una de les fonts fonamentals per a realitzar la recerca historiogràfica seria l'oral, caldria actuar de manera imminent amb l'objectiu d'aprofitar la informació que encara avui ens pot aportar la gent que va viure els fets de primera mà. I siguem realistes: aquestes persones tenen ja una avançada edat i, a mesura que deixem passar el temps, estem perdent la seva memòria.

Tot seguit esmentem d'una manera més concreta quins són els articles que limitarien el correcte desenvolupament d'una investigació històrica:

Article 1er. En aquest article s'estableix com a objectiu del decret la regulació de les actuacions relatives a les fosses de la Guerra Civil i la postguerra. L'article, tanmateix, no especifica quin es el període cronològic concret de la postguerra. Entenem que al no haver-hi un consens entre historiadors alhora de delimitar el període cronològic de la postguerra, el decret llei no hauria d'establir cap límit cronològic com a factor a tenir en compte per atorgar la concessió d'excavació d'una fossa comuna. Precisament un element important per als historiadors alhora de caracteritzar la repressió franquista és saber fins quan es va dur a terme tal repressió, la intensitat de la repressió des d'una perspectiva cronològica.

Article 7e. 1er punt apartat a) Creiem que aquest apartat interfereix i limita de manera greu la tasca de recerca històrica dels historiadors. Essencialment l'article 7è estableix una diferència entre fosses d'interès, i fosses de no interès. Entenem que per tal de dur a terme un estudi rigorosament empíric sobre la repressió franquista durant la guerra civil i la postguerra totes les fosses són lògicament d'interès.. Sabem que una part d'aquesta

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

repressió es difícilment quantificable pel seu caràcter indiscriminat i al·legal. Un dels objectius de la obertura de fosses esdevé, lògicament, quantificar en la mesura que sigui possible la magnitud de tal tipus de repressió per tal de tenir un element bàsic alhora de caracteritzar-la. A continuació fem un anàlisi crític fonamentat en els arguments citats anteriorment del contingut de l'apartat a) del primer punt de l'article 7è concretament:

- ***Impossibilitat d'excavar una fossa situada en l'interior d'un cementiri.***

Creiem que aquest apartat entra en contradicció amb l'article 15è del decret llei que estableix la creació d'un cens de les fosses de la guerra civil i la postguerra i un cens de les persones desaparegudes. Si no és possible excavar les fosses situades dins dels cementiris i esbrinar el nombre de cossos existents, s'està limitant empíricament la rigorositat del cens de persones represaliades. Degut a la realitat excepcional que significa el període de la guerra i postguerra, no considerem que els cementiris es caracteritzessin com lloc degudament autoritzat des del punt de vista legal com són considerats actualment.

- ***Impossibilitat d'excavar una fossa de mes de 9 cossos.***

En aquest apartat no es considera d'interès arqueològic una fossa massiva, i, tal com es desprèn de l'apartat h) de l'article 2 del decret, s'entén fossa massiva aquella “*de la qual es coneix, amb raonable certesa, que hi ha dipositades les restes humanes de deu o més persones.*” En primer lloc creiem que des del punt de vista estrictament racional, tant les fonts orals com les fonts arxivístiques de les quals s'extreu la documentació d'una fossa són insuficients per tal de conèixer la quantitat real de cossos existents. Així es pot donar el cas que les fonts anteriorment citades estimin un nombre de cossos inferior a deu, i posteriorment les restes trobades evidencien que el nombre de cossos és superior a l'estimat. En tal cas, s'hauria de cancel·lar l'excavació arqueològica? No són igualment represaliades les persones que varen ser dipositades en grups de mes de 9

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

persones? Per altra banda, i des del punt de vista de la ciència històrica, si l'objectiu és dur a terme un cens el més complet possible dels individus que van patir la repressió al·legal del franquisme, haurà de ser la realitat que demostrï l'estudi arqueològic l'única manera d'acomplir tal objectiu. Reiterem doncs, la contradicció constant patent en el decret llei article 15è pel que fa a l'objectiu de crear un cens de persones desaparegudes alhora que es limita clarament els passos per a dur-lo a terme.

- ***Impossibilitat d'excavar fosses no civils.***

Tornem a trobar una carència lògica en aquest punt. És altament probable l'existència de fosses mixtes de civils i soldats (fet comprovat per la mateixa Generalitat de Catalunya, en la prova pilot de Prats de Lluçanès). Aquesta característica no està contemplada en l'article 2 del decret on s'estableix els diferents tipus de fosses. Altrament, si l'objectiu és analitzar la repressió del franquisme no es pot establir a priori cap tipus de limitació a l'estudi històric. Les fosses no civils, en el cas d'existència, són també una realitat que ens ajudaria a caracteritzar la repressió.

Article 12 3er punt

Entenem que el comitè tècnic de coordinació, tal i com estableix l'article 13 "*té com a funció principal emetre l'informe preceptiu i vinculant*" que autoritzi la intervenció arqueològica d'una fossa, hauria d'estar compost majoritàriament per especialistes en el camp de la història, l'arqueologia i l'antropologia, tant forense com social i cultural. Amb això volem dir que la decisió final alhora de concedir una intervenció hauria d'estar supeditada a criteris científics i no polítics. Tal i com es desprèn de l'article 13 punt 3) del comitè només en formen part 3 representants de l'àmbit especialitzat en l'obertura de fosses de la guerra i postguerra, d'un total de 14 membres. Creiem que un dels objectius primordials del decret llei és el de possibilitar un estudi rigorós sobre la

ASSOCIACIÓ PER A LA RECUPERACIÓ DE
LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE CATALUNYA
(ARMHC)

temàtica que es tracta, per això pensem que és il·lògic que no es mantinguin uns criteris científics i històrics alhora de prendre les decisions vinculants.